

Arap ülkelerinde mülteci, ülke içinde yerinden edilmiş ve marjinalleştirilmiş ev sahibi topluluklarda ebeveynlerin desteklenmesi

Ghassan Issa
Genel Koordinatör

Lara Aoudeh
Bölgesel EÇG
Koordinatörü

Cosette Maalouf
Bölgesel Ruh Sağlığı
Koordinatörü

Youssef Hajjar
Kıdemli Danışman

Arap Kaynak Kolektifi
(Arab Resource Collective),
Beirut, Lübnan

1 Arab Resource Collective (ARC – Arap Kaynak Kolektifi) daha iyi bir çocukluk dönemi, herkes için sağlık ve toplumsal gelişim için Lübnan'da çalışan ve yasal olarak kayıtlı, bölgesel bir sivil toplum kuruluşudur. Bernard van Leer Vakfı ve Save The Children (Çocukları Kurtaralım, Birleşik Krallık) bu kuruluşun çocuk gelişimi için yaptığı ilk çalışmaların fonlanmasında özellikle önem taşıyan işler yapmışlardır. Daha ayrıntılı bilgi için aşağıdaki adresi ziyaret edebilirsiniz:
<http://www.mawared.org/>

2 *Yetişkinler ve Çocuklar Öğreniyor: erken çocukluk bakımı ve gelişimine bütünsel ve entegre bir yaklaşım* (Sfeir et al., 2002), Üç bölümden oluşan bir çalışma el kitabıdır: Cilt 1: Kavramlar ve İlkeler, Cilt 2: Aktiviteler ve Egzersizler, Cilt 3: Okumalar. ARC ve Save The Children Fund (Birleşik Krallık) tarafından, Bernard van Leer Vakfı ile The Community Fund, the National Lottery Charities Board destekleriyle yayımlanmıştır.

Arap ülkelerinde yaşanan son ayaklanmalar, özellikle de Suriye'deki savaş milyonlarca insanın komşu ülkelere sığınmasına ya da kendi ülkelerinde yerlerinden edilmelerine yol açtı. İnsani yaklaşım barınak, yiyecek ve tıbbi hizmetler gibi acil ihtiyaçlara öncelik tanımaktadır. Ancak bunların ötesinde ailelerin genellikle küçük yaştaki çocukları için uygun bakımı sunabilecekleri sürekli destek verilmemektedir. Bu boşluğu gidermek için Lübnan ve Ürdün'de kısa süre önce yürütülen bir pilot çalışma değerlendirilerek Sağlık, Erken Yaşta Öğrenim ve Koruma Ebeveynlik Programı (the Health, Early learning and Protection Parenting Programme - HEPPP) yaygınlaştırılacaktır.

HEPPP'nin gelişim tarihi Arap Kaynak Kolektifi'nin (ARC)¹ erken çocukluk dönemi gelişimine ilişkin kavram ve ilkelerle kaynaştırma ve oyunun öğrenmedeki rolü gibi iyi uygulamalar hakkında yıllar süren çalışmalarıyla başlamıştır. Kuruluşundan bu yana geçen otuz yılı aşkın süre boyunca ARC, Arap söylemine erken çocukluk dönemine bütünsel ve entegre bir yaklaşımı özümsetmeyi başardı. ARC halen üyeleri arasında bölgedeki devletlerin bakanlık görevlileri, akademisyenler, STK'lar, uzmanlar ve uygulayıcıların da bulunduğu Erken Çocukluk Dönemi Gelişimi için Arap Ağı'na (Arab Network for Early Child Development-ANECD) ev sahipliği yapmaktadır.

'Bütünsel' çocuğu birleşik bir varlık olarak düşünmek, 'entegre' ise çocukların ihtiyaçlarını tutarlı bir şekilde ele almak anlamına gelmektedir. ARC'nin bütünsel ve entegre yaklaşımı çocuk ekolojisi, gelişim psikolojisi ve çocuk hakları ilkelerine dayanmaktadır ve bununla birlikte çocuğun fiziksel, duygusal, bilişsel, sosyal ve diğer kapasiteleri birbiriyle ilişkili bir bütün olarak geliştiği, çocukluğun kendi başına gelişimin tüm aşamasını kapsadığı ve gelişimin iyi bilinen bir dizide gerçekleştiği, ancak gelişim hızının çocuktan çocuğa değiştiğini kabul etmektedir.

Söz konusu bütünsel ve entegre yaklaşım 2002 yılında Arapça yayınlanan bir kitap olan *Yetişkin ve Çocukların Öğrenme Süreci*'nde (Adults and Children Learning)² rafineleşmiştir. Takip eden yıllarda ARC'nin erken çocukluk dönemi gelişim programı ise, hedeflenen yararlanıcılarla birlikte kapasite oluşturma projelerinde doğrudan uygulama yoluyla pilot projeler de dâhil olmak üzere, yerel profesyonel ekipler tarafından başka dillerden çevrilen, uyarlanan veya üretilerek Arapça dilinde ebeveynler ve erken çocukluk dönemi gelişimi çalışanları için daha fazla eğitim kaynağı geliştirmeye devam etmiştir.

HEPPP: annelere ve babalara birlikte yaklaşmak

Mısır, Filistin ve Lübnan'dan gelen erken çocukluk dönemi gelişimi uzmanları, akademisyenler ve uygulayıcılardan oluşan bir ekip tarafından geliştirilen HEPPP ilk olarak 2012 ve 2014 yılları arasında Lübnan ve Mısır'daki toplum merkezlerinde pilot olarak uygulanmıştır. Anne ve babalar eğitimi çocuklarıyla birlikte bir aile olarak eğitime katılmışlardır. Katılımcı ebeveynler biri gebelikten 3 yaşa, diğeri de 4 ile 6 yaş arası olmak üzere çocuklarının yaşlarına göre iki gruba ayrılmıştır.

Pilot proje emzirme, dengeli beslenme, beslenme sorunları ve göstergeleri, tuvalet eğitimi da dahil olmak üzere kişisel hijyen, güvenlik ve kazalar, aşı ve bağışıklık, enfeksiyonlar ve hastalıklar, eşitlik ve kaynaştırma, ebeveynler arasında iletişim, akranlarla iletişim, olumlu davranışların güçlendirilmesi, 'her çocuğun zekası vardır – sizin çocuğunuz ne konuda zeki?', oyun, eleştirel düşünme, öğrenme ve sorgulamaya dayalı beceriler ve kreş, anaokulu ile okul hazırlığı olmak üzere gebelik hakkında her biri iki ila üç saat süren, yapılandırılmış 15 haftalık etkileşimli eğitim oturumlarından oluşuyordu. Bu oturumlar bir araya geldiğinde ebeveynlerin ilk yılların önemi hakkındaki bilgilerini arttırmak; çocuk yetiştirmeye yönelik bütüncül ve kapsayıcı bir yaklaşım geliştirmek; çocukların farklı potansiyellerine, becerilerine ve gelişim hızlarına saygı duymayı teşvik etmek; sağlık, beslenme, erken öğrenme ve risk yönetimi konularında iyi uygulamalar geliştirmek; olumlu bakım sunma uygulamalarını teşvik etmek, stresi en aza indirmek ve şiddeti önlemek; toplumun çocukların sağlığı, eğitimi ve güvenliği üzerindeki etkisini geliştirmek; ebeveynlerin rol model olma ve diğerebeveynleri destekleme kapasitelerini geliştirmek için bir kavramlar, beceriler ve alıştırmalar çerçevesi sunar.

“ARC Arap söylemine erken çocukluk dönemine bütünsel ve entegre bir yaklaşımı özümsetmeyi başardı.”

HEPPP Arap ülkelerinde yeniliklere açık ve çığır açıcıdır çünkü,

- Sağlık, beslenme, erken öğrenme, sosyal refah ve fiziksel korumayı tutarlı ve etkileşimli bir şekilde kapsayan bütünsel, entegre ve kapsamlı bir yaklaşım benimser,
- Doğum öncesinden 6 yaşa kadar çocuğun tüm yaşlarına hitap eder,
- Çocuğun bakımının esas üstlenicileri ve eğitimcileri anne ve babaların, çift olarak sürece dâhil edilmelerine yönelik sorunları ele alır,
- Erken tespit, erken müdahale ve erken uyarılar olmak üzere stratejik hedefleri entegre eder.

Planın bir bölümü de seçilen mezun çiftlerin (sanad³ olarak adlandırılmıştır), kolaylaştırma konusunda ek eğitim sunulduktan ve böylelikle cüzi bir gelir elde etmenin yanı sıra değerli hissetmelerini ve ücretli çalışmaya katılmalarını sağlayarak, ebeveynlerden ebeveyne yaklaşımıyla uygulamayı daha büyük ölçekte genişletmektedir. Böylelikle faydalanıcıların sayısı artacak ve birkaç uygulama döneminden sonra birim maliyet katlanarak azalacaktır.

3 Sanad çevrildiğinde 'takviye' anlamına gelen Arapça bir terimdir.

Haftalık deneyimlerden ve pilot çalışmaya katılan ebeveynlerle yapılan tartışmalardan alınan derslerin yanı sıra uygulama öncesi ve sonrasında yapılan anketler, ebeveynlerle yapılan odak grupları ve eğitimcilerin sundukları raporları kullanarak HEPPP'in etkinliğini değerlendiren bir çalışma ile tamamlandı. Yapılan çalışma sonucunda katılımcıların çoğu konu hakkında bilgi, uygulama ve tutumları üzerinde HEPPP'in net bir şekilde etkin olduğunu saptamış ve programı geliştirmek için çeşitli yollar belirlemiştir. Söz konusu yollar arasında her oturumda tüm ebeveynlerle başlangıç amaçlı bir grup tartışması yapılması, daha sonra da çocuklarının yaşlarına göre ebeveynlerin iki çalışma grubuna ayrılarak her grupta çiftlere cinsiyet eşitliğini modellemek için bir erkek, bir de kadın eğitmenin bulunması da sayılabilir.

Mülteci ailelerle çalışmak için uyum sağlama

Bu sırada bölgede yükselmekte olan mülteci krizi, HEPPP'i ev sahibi topluluklarda mülteci, ülke içinde yerinden edilmiş veya savunmasız konumdaki ebeveynler için de uyarılma ihtiyacının bulunduğunu açıkça ortaya koymuştur. ARC ortaklarla⁴ bir işbirliği gerçekleştirerek psikososyal bakım ve destek unsurunu da çalışmalara eklemek adına ruh sağlığı ve refah, depresyon, acı, psikosomatik bozukluklar ve şiddet olmak üzere çocukların bakımını üstlenenlerle yapılan çalışmalara beş oturum daha eklemiştir.

4 Bu kurumlara Bernard van Leer Vakfı, Açık Toplum Vakfı ve Plan International de dâhildir.

Mülteci bağlamında çalışmalara yansıtılan bir başka değişiklik ise programı tek ebeveynli ailelere ve çocuğun bakımını üstlenen diğer aile üyelerine de açmak

△ Fotoğraf: Arap Kaynak Kolektifi (Arab Resource Collective)

olmuştur. Hem baba hem de anneler aynı anda programa katıldıklarında, bir çift olarak eşit düzeyde katılımda bulunmalarının sağlanması egemen kültürün farklı olmasından ötürü zorluk oluşturmaktaydı, ancak bu yaklaşımın uygun olduğu ve duyarlı ebeveynliğin yanı sıra pozitif cinsiyet eşitlik uygulamalarındaki olumlu modelleri geliştirdiği kanıtlanmıştır.

Mülteci ailelerle yapılan ilk uygulama turu Lübnan'da 2016-2018 yılları arasında (iki STK, Kadın Programları Derneği ve Baraeem (Buds) Derneği ile çalışılmıştır) ve Ürdün'de (Plan International ile) gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya katılanlar arasında Suriye'den gelen Suriyeli ve Filistinli mültecilerle, mülteci akını arttıkça giderek daha savunmasız hale gelen Lübnanlı ve Ürdünlü ev sahibi topluluklardaki temel sosyal haklardan yoksun ebeveynler yer almıştır.

Programın ilk aşamasında 70'i Lübnan'daki iki merkezde dört grup, 40'ı da Ürdün'de bir merkezde iki grup olacak şekilde toplam 110 ebeveyn eğitildi. Lübnan'da sekiz, Ürdün'de dört olmak üzere 12 mezun ebeveyn sanad olarak seçilmiş ve temel kolaylaştırıcı becerileri konusunda eğitim almışlardır. İkinci aşamada ise aynı kişiler ebeveynlerden ebeveynye yaklaşımını kullanılarak 12 yeni katılımcıyı eğitmişlerdir.

Her iki fazın, üç bölümden oluşacak şekilde değerlendirilmesi yapılmıştır. İlk olarak ebeveynlerin son ruh sağlığı durumu (Dünya Sağlık Örgütü'nün WHO-5 İyi Hali Endeksi ile ölçülmüştür), stres düzeyleri (Ebeveyn Stres Endeksi PSI kullanılmıştır), çocuklarına karşı takındıkları disiplin tavrı (Disiplin Stili Anketi DSQ), çocuğun duygusal ve davranışsal tutumu (Sosyo Duygusal Durumu: Güçlü Yanlar ve Zorluklar Anketi) olmak üzere dört değişken hakkında niceliksel veri toplamak için ebeveynlerle bir anket yapılmıştır. İkinci olarak da, sahip oldukları bilgi ve uygulamalardaki değişiklikler hakkında daha derinlikli niteliksel veriler elde etmek için ebeveynlerle iki odak grup tartışması (uygulama öncesi ve sonrası olmak üzere) yapılmıştır.

Son olarak gruplar arasında değişkenlerdeki potansiyel farkları kontrol etmek için bir 'güvenilirlik derecesi' oylaması yapılarak projedeki temel mesajların aynısının tüm kursiyerlere aynı şekilde aktarılıp aktarılmadığı araştırılmıştır. Genel olarak yapılan değerlendirme katılımcı ebeveynlerin bilgi, tutum ve uygulamalarının farklı yönleri üzerindeki etkiyi ölçerek HEPPP yaklaşımının etkinliğini test etmektedir. Bu makale yazıldığı sırada veriler analiz edilmek üzere derlenerek hazırlanmaktadır.

Geleceğe yönelik planlar

Yapılan değerlendirmenin sonuçlarına göre ARC ekibi program içeriği, metodoloji ve programın yayılmasına yönelik yöntemler açısından iyileştirme gereken alanları belirlemek için HEPPP Programını yeniden inceleyecektir. ARC ayrıca, örneğin anne ve babaların ayrı olarak nicel değerlendirmeye tabi tutulmasına olanak tanımak, ASQ'ları kullanarak çocuk gelişimini daha niceliksel değerlendirmek ve tutma oranının değerlendirilmesini sağlamak gibi araştırma

“Sağlık, Erken Öğrenme ve Koruyucu Ebeveynlik Programı'nın mülteci konumundaki ebeveynlere yönelik olarak uyarlamak için çocukların bakımını üstlenen kişilere psikososyal bakım ve desteği entegre etmek üzere ek oturumlar düzenledik.”

araçlarının nasıl daha rafine hale getirilebileceğini araştıracaktır. Bununla birlikte daha fazla bağış kuruluğu HEPPP'i daha yaygınlaştırmak için ARC'yi desteklemek üzere ileri adım attığından programın ne kadar değerli olduğu açıkça görölmektedir. ANECD daha fazla Arap Ülkesi arasında daha büyük ölçeğe taşınmayı teşvik etmek, yeni alanlardaki mültecilere ulaşmak ve HEPPP yaklaşımını benimseyen kritik kitleyi oluşturmak adına mükemmel bir araç görevi görecektir.

Referanslar

Sfeir, J., Gilkes, J., Espanioly, N., Nabhan, S., Saheli, R., Srouji, M., Bibi, G. ve Hajjar, Y. (2002) *Yetişkinler ve Çocuklar Öğreniyor: erken çocukluk bakımı ve gelişimine bütünsel ve entegre bir yaklaşım*. Beyrut: ARC ve Save The Children Fund (Birleşik Krallık)